te Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin kullanımına bırakılan Yıldız Sarayı, Harp Akademileri olarak hizmet görmüş, 1977 yılında Kültür Bakanlığı'na devredilip restorasyon çalışmalarına başlanmıştır; bu çalışmalar hâlâ sürmektedir. Restorasyon çalışmaları tamamlanan bölümleri ziyarete ve kullanıma açılan Yıldız Sarayı bir bütünlük içinde olmayıp çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından kullanılmaktadır. Sarayın güvenliğinin sağlanması için Ertuğrul ve Orhaniye kışlaları inşa edilmiş, bunlardan Ertuğrul Kışlası 1958'de imar düzenlemeleri esnasında yıktırılmıştır. Günümüze ulaşan Orhaniye Kışlası saray duvarının dışında yer almaktadır. Kitâbesinde 1303 r. (1887) yılında II. Abdülhamid tarafından Orhan Gazi'ye izâfeten yaptırıldığı yazılıdır. Çeşitli binalardan oluşan kışla bodrum katı üzerinde bir ya da iki katlıdır. Kışlanın camisi de bodrum katı üzerinde çift sıra pencereli, kubbeli ve güdük minarelidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tahsin Paşa, *Abdülhamid'in Yıldız Hatıraları,* İstanbul 1931; Haluk Şehsuvaroğlu, *İstanbul Sarayları,* İstanbul 1954, s. 26-27; a.mlf., *Tarihi Odalar,* İstanbul 1954, s. 81-90, 99-111, 134-138, 147-150; a.mlf., "Yıldız Sarayı'nda Küçük Mabeyn Dairesi", *Resimli Tarih Mecmuası,* III/27, İstanbul 1952, s. 1326-1329; a.mlf., "31 Mart Vakası ve İkinci Abdülhamid'in Tahttan İndirilişi", *a.e.,* III/29 (1952), s. 1456-1461; Ayşe Osmanoğlu, *Babam Abdülhamid,* İstanbul 1960, s. 25-29, 66-69; Refik Ahmet Sevengil, *Saray Tiyatrosu,* İstanbul 1962; Fuat Ezgü, *Yıldız Sarayı Tarihçesi,* İstanbul 1962; Sedat Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar,* İstanbul 1969-74, I, s. XI-XIV; II, 444-447; a.mlf., *Boğaziçi Anıları,* İstanbul 1979, s. 20; Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi,* İstanbul 1971, s. 588-589; Gönül Evyapan, *Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri,* Ankara 1972, s. 28; A. Minasyan, *Osmanlı Sarayının Mimarlığını Yapan Balyan Sülalesi* (mezuniyet tezi, 1973), İÜ Ed. Fak. Sanat Tarihi Bölümü; Pars Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi,* İstanbul 1981, s. 288-316; Can Binan, *Yıldız Sarayı Yanmış Hususi Daire Kuzey Avlusu Mekansal Oluşumu Sorunlar ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma* (yüksek lisans tezi, 1984), Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Ana Bilim Dalı; a.mlf., "Yıldız Sarayı Yanmış Hususi Daire ve Çevresi Mekansal Oluşum Süreci ve Restorasyon Sorunları", *Taç,* I/2, İstanbul 1986 s. 27-34; Önder Küçükerman, *Yıldız Çini Fabrikası,* İstanbul 1987; Bülent Bilgin, *Geçmişte Yıldız Sarayı,* İstanbul 1988; Metin Sözen, *Devletin Evi Saray,* İstanbul 1990, s. 196-213; Yılmaz Öztuna, "İstanbul Yıldız Sarayı", *Hayat Saraylar İlâvesi,* İstanbul, ts., s. 41-52; M. Toker, "Yıldız'da Operalar Nasıl Hazırlanırdı?", *Cumhuriyet,* İstanbul 24 Eylül 1948; Şakir Ziya, "Yıldız Tiyatrosu", *Resimli Tarih Mecmuası,* V/51 (1954), s. 2972-2974; E. T. Til, "İstanbul'un Sarayları", *TTOK Belleteni,* sy. 151 (1954), s. 16-17; Oktay Aslanapa, "Yeni Araştırmalarda Türk Saray ve Köşklerinin Yeri", *TK,* sy. 3 (1963), s. 23-28; Erdoğan Sevgin, "İstanbul Saraylarında Adım Adım: Yıldız Sarayı", *Hayat Tarih Mecmuası,* I/5, İstanbul 1966, s. 38-47; a.mlf., "İstanbul Saraylarında Adım Adım: Yıldız Parkı ve Şale Köşkü", *a.e.,* I/6 (1966), s. 53-61; Atilla Çetin, "Yıldız Arşivine Dair", *TD,* sy. 32 (1979), s. 563-586; Suat Kesili, "Yıldız Sarayı", *TTOK Belleteni,* sy. 68 (1982), s. 11-22; Kemal Tüfekçioğlu, "Yıldız Sarayı Kışlaları", *Belgelerle Yıldız Sarayı Rehberi,* sy. 3, İstanbul 1982, s. 5; M. Tayyib Gökbilgin, "Saray", *İA,* X, 205-206.

BÜLENT BİLGİN

YILDIZ SARAYI KÜTÜPHANESİ

II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'ndaki şahsî kütüphanesi.

Kütüphanenin kuruluş tarihi araştırmacılar tarafından kaynak gösterilmeden 1299 (1882) olarak kabul edilmektedir. Ancak II. Abdülhamid'in kitaba ve okumaya karşı bilinen hassasiyeti, Kütübhâne-i Hümâyun diye anılacak zenginliğe ulaşabilmesi için gereken süre ve tahta çıkış tarihi dikkate alındığında kütüphanenin daha erken bir tarihte kurulduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Gelenbevîzâde Tevfik Efendi'nin 1876'dan itibaren başkâtipliğe tayin edilmesi ve büyük kütüphaneye Malta Köşkü'nden kitap getirilmesi gibi bilgiler ışığında buranın 1876 yılında kurulduğu kabul edilebilir. Ayrıca arşiv belgelerinde Yıldız Sarayı bünyesinde farklı mekânlarda kütüphanelerin bulunduğu kaydedilmekte ve bu koleksiyonların daha sonra tek çatı altında toplandığına işaret edilmektedir. 1887'de başlayan kütüphane inşaatı hakkında, "Yıldız Sarây-ı Âlîsi'nde harem-i hümâyunda müceddeden inşa olunan kütüphane ve müzehane ..." şeklindeki kayıtlardan binanın 1893'te tamamlanarak kitapların buraya taşındığı ve 1897'de tefriş çalışmalarının devam ettiği anlaşılmaktadır.

Kütüphane yeni binasına nakledilince büyük boy yirmi iki cilt hacmindeki katalogu hazırlanmış ve padişaha takdim edilmiştir. *Kütübhâne-i Hümâyûn Esas Defteri* diye adlandırılan katalogun Süleyman Hasbî tarafından yazılan takdim yazısında eserlere kolay erişebilmek için konulara ve dillere göre bir düzenleme yapıldığı belirtilmektedir. Kitap sanatları bakımından değerli olan, muhteva itibariyle zengin bir koleksiyona sahip Yıldız Kütüphanesi bir vakıf tesisi mahiyetinde olmadığından işleyişi için öngörülen kuralları ve yararlanma şartlarını belirleyen bir vakfiyesi yoktur. Bu sebeple eserlerden kimlerin ne şekilde faydalandığına dair bilgi bulunmamakta, bununla birlikte zaman zaman yabancı devlet adamları ve araştırmacıların ilgisini çektiği, alınan izinle buranın ziyaret edildiği ve kullanıldığı bilinmektedir. Kuruluşundan itibaren görevlendirilen kütüphane personelinin ücretlerine dair bilgi ancak 1907-1908 yıllarına ait maaş listelerinde görülmektedir. Bu kayıtlara göre Süleyman Hasbi, Mustafa Sabri, Mehmed Lutfi ve Ali Sabri (Sabri Kalkandelenli) efendiler burada hâfız-ı kütüb olarak görev yapmıştır.

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra kütüphane padişahın özel kitaplığı vasfını kaybederek Maarif Nezâreti'nin idaresine verilmiş, kitaplar bu sıra-

XX. yüzyılın başlarında Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nin içini gösteren fotoğraf (İÜ Ktp., *Albüm,* nr. 90552)

da kurulan bir heyet tarafından on ay kadar süren sayım işlemleri neticesinde tesbit edilerek iki nüsha halinde deftere yazılmıştır. Heyet ayrıca koleksiyondan bazı eser ve belgeleri müze kütüphanesine, Askerî Müze'ye, Kütübhâne-i Umûmî'ye, tarih komisyonuna ve Topkapı Sarayı'na göndermiştir. Abdurrahman Şeref Bey'in bildirdiğine göre Yıldız Sarayı'nda büyük kütüphane ve hususi kütüphane olmak üzere iki kütüphane mevcuttu. Bu kütüphanelerdeki 20.535 yazma ve basma kitabın adları, konuları, numaraları, cilt ve sayfa sayısı, basım yılı, telif tarihi, dili, mütercimi ve açıklamalar şeklinde 1911'de düzenlenen dört defterde (toplam 1118 yaprak) kayıtlıdır. Ancak aynı tarihte kütüphaneye ilişkin başka bir kayıtta kütüphane mevcudunun 30.000'in üzerinde olduğu ve kayda geçirilmemiş kitapların bulunduğu belirtilmektedir. Kayıtsız kitapların Abdurrahman Şeref Bey'in sözünü ettiği hususi kütüphanede ve çoğu sandıklar içinde muhafaza edilen eserlerden meydana geldiği tahmin edilmektedir. Kütüphane 1910 yılında Maarif Nezâreti'ne geçtikten sonra kitap ve özellikle süreli yayınlardaki eksikliklerin tamamlanması yoluyla zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Bunun için satın alma ve abonelik yanında ülkede yayımlanan eserlerden birer adedinin buraya gönderilmesi istenmiştir. Kütüphanenin 1924'te vekiller heyeti kararıyla mefruşatıyla birlikte Dârülfünun'a devrine karar verilmiş, 1925'te Beyazıt-Süleymaniye yolundaki Mekteb-i Nüvvâb binasına taşınmıştır. Koleksiyon bugün, İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Nâdir Eserler Bölümü'nde araştırmacılara hizmet vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, YEE, nr. 2521, K. 10, Zrf. 154; BA, YED, nr. 397, 398, 399, 400; *Dolmabahçe Sarayı Arşivi Defterler Listesi* (1292); *Dolmabahçe Sarayı I. Evrak Defteri,* nr. 589; *Dolmabahçe Sarayı II. Evrak Defteri,* nr. 455; İÜ Ktp., Nâdir Eserler, TY, nr. 9523, adet 6, 12; İÜ Ktp., *Varide Defteri,* sy. 413, s. 310; Tuba Çavdar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Osmanlı Kütüphanelerinin Gelişimi* (doktora tezi, 1995), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 69-73, 83; Leman Şenalp, *İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi,* Ankara 2001, s. 12-16; Murat Candemir, *Yıldız'da Kaos ve Tasfiye,* İstanbul 2007; Şemim Emsen, "Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Türkiye Kütüphanelerinin Tarihçesi", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni,* sy. 9, Ankara 1960, s. 1-2, 14-35; Kâmil Su, "Eski İstanbul Kütüphaneleri ve Bir İstatistik", *a.e.,* sy. 24 (1975), s. 3, 216.

Tuba Çavdar Karatepe

YILDIZNÂME

Gezegenlerin konum ve hareketlerinin dünyadaki olayları ve insanların kaderini etkilediği inancına dayanan fallara dair eserlerin Türkçe'deki ortak adı.

Yıldız falı yıldızların konum ve hareketlerinin bir işaret sistemi oluşturduğuna, bu sayede insan hayatının evrelerinin bilinebileceği iddiasına dayanır. Arapça'da buna **ilmü't-tencîm / ilmü ahkâmi'n-nücûm**, Batı dillerinde **astroloji**, Türkçe'de **müneccimlik**, **yıldız falı** ve **yıldız bakıcılığı** adları verilir. Yıldız falına bakmak üzere yazılmış kitaplara da **yıldız-nâme** denir. Bunlar falcılık tekniğiyle yazılmış bilimsellikten uzak eserlerdir.

İnsanlar çok eskiden beri ay, güneş ve yıldızları merak etmiş, bunların konum ve hareketlerini anlamak amacıyla günlük, aylık ve yıllık evrelerini gözlemlemiştir. Paleolitik döneme ilişkin araştırmalar bunu ortaya koymaktadır. Meselâ kadîm Mezopotamya'daki topluluklar her yıldızın yeryüzünde bir etki alanı bulunduğuna inanmış, güneşi ve ayı incelemek için tapınaklarını (zigurat) piramit biçiminde yapmışlardır. Bu gözlemler esnasında dünya hayatı ile yıldızlar arasında ilişki kurarak gezegenlerin akıllı varlıklar olduğu ve hareketlerinin bir anlam taşıdığı kanaatine varmışlardır. Bâbilli rahiplerin gök cisimlerine yönelik aşırı ilgisi bunların kutsallıklarına inanmalarından kaynaklanıyordu. Başlangıçta sadece kralların ve milletlerin kaderiyle irtibatlandırılan bu hareketler zamanla bütün insanlara teşmil edilmiştir. Bâbilliler biri kurban edilen hayvanların ciğerlerine bakarak (haruspex / ilmü'l-ekyâd), diğeri gökyüzünü gözlemlemek suretiyle (hemeroloji-horoskop / ilm-i nücûm, ilmü'l-envâ', ilmü da'veti'l-kevâkib) gerçekleştirilen iki tür fala başvurmaktaydılar. Bu gözlem işlemini önemseyen ve Sirius yıldızı ile Nil nehrinin taşması arasında ilişki kuran Mısırlılar, astrolojide önemli işlevi olan tutulum çemberini 10'ar derecelik otuz altı bölüme ayırmışlardır; bundan ilham alınarak sonraları zodyak 30 derecelik on iki parçaya bölünmüştür. Çinliler de ayın bir aylık hareketini yirmi sekiz bölüme, güneşin bir yıllık hareketini de on iki bölüme taksim etmişlerdir. Yunanlılar önceki tecrübelere dayanarak gök cisimlerinin ve özellikle güneşin denizler, bitkiler, hayvanlar ve insanlar üzerinde etkilerinin bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu dönemde Bâbil'de ve Mısır'daki güneş merkezli evren modeli dünya merkezli evren anlayışına taşınmış, esîr adı verilen bir tek maddeden oluşan ay üstü âlem ulvî ve kutsal kabul edilmiş, dört unsurdan meydana gelen ay altı âlemin kevn ve fesada uğradığı ileri sürülmüştür. Ulvî olanın süflî olanı etkileyeceği düşüncesinden hareketle ay üstü âlemin ay altı âlemi etkilediği düşünülmüş, bu etkileşim sempati-antipati ilkesine bağlanmış, bu ilkenin en etkili olduğu yerin zodyak (burçlar kümesi) olduğu kabul edilmiştir. Ortaçağ'da kilise çevreleri, gök cisimleriyle insan bedeni arasındaki etkileşimi esas alan astrolojik uygulamalara onay vermiş, bu bağlamda insanın özgürlüğü ile Allah'ın yaratıcılığı arasındaki ilişkiyi tartışmıştır. Yer merkezli evren görüşüne karşı çıkan Galileo, Copernicus ve Kepler gibi bilim adamları astrolojiyi astronomiden ayırıp bilim dışı bir meslek olarak ilân etmiştir. Aydınlanmacı filozoflar metafiziğe karşı menfi tavırlarını burada da göstermiş ve metafiziğe kapalı pozitivist yapıdan bunalan insanlar XX. yüzyılda tekrar okültizme yönelmiştir.

Dokuz sınıflı evren anlayışını benimseyen eski Türkler, dört yönün her birinde dokuz ve bütün evrende toplam otuz altı burcun bulunduğunu kabul etmişlerdir. Ayların on iki hayvan adıyla adlandırıldığı eski Türk takviminde her ayın kendisine tekabül eden bir hayvanın özelliklerini taşıdığı ve bu ay içinde dünyaya gelen insanların karakterlerinin de bu özelliklere sahip olduğu düşünülmekteydi. İslâm öncesi dönemde Araplar arasında da yıldızlara tapınanlar ve yağmur, rüzgâr, deprem gibi doğa olaylarının yıldızların etkisiyle meydana geldiğine inananlar vardı (bk. ENVÂ'). İslâm dini bu inançları tevhid ilkesine aykırı bularak ortadan kaldırmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de ay, güneş, yıldız ve burçlardan söz edilmekte, bunların yerleri ve konumlarına dikkat çekilmekte, Allah'ın ilim ve kudretine tanıklık eden gök cisimlerinden hareketle mârifetullaha ulaşmanın önemi vurgulanmaktadır. Hadislerde de yıldızlara yaratıcı güç atfetmenin tevhid inancı ile bağdaşmayacağını bildiren çok sayıda ifade yer almaktadır. Hz. Ali, bir yolculuk dolayısıyla Medine'den ayrıldıklarında Hz. Peygamber'in kendi elinden tutarak, "Burası Arap yarımadasıdır, yıldızlar onları saptırmadıkça şirkten arınmış durumdadır" dediğini, "Yıldızlar nasıl saptırır?" diye sorduğunda, "Yağmur yağınca şu yıldız bize yağmur yağdırdı demek suretiyle" şeklinde cevap verdiğini (Hatîb el-Bağdâdî, s. 164-165); başka bir